

Ακαδημαϊκό Βυζαντινομουσικολογικό Δίκτυο

Ο ιδιαίτερα επιτυχημένος θεσμός των διατμηματικών μουσικολογικών συνεδρίων συνασπίζει πλέον τις επιστημονικές δυνάμεις και των τεσσάρων αρμοδίων ακαδημαϊκών τμημάτων των ελληνικών πανεπιστημίων, δηλαδή των Τμημάτων Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και του Ιονίου Πανεπιστημίου, καθώς και του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Το 7ο Διατμηματικό Μουσικολογικό Συνέδριο, που έλαβε χώρα στην Κέρκυρα κατά το διάστημα 30 Οκτωβρίου έως 1 Νοεμβρίου 2015 υπό την αιγίδα της Ελληνικής Μουσικολογικής Εταιρείας και υπό το ειδικό θέμα «Μουσική, λόγος και τέχνες», παρέσχε άριστη ευκαιρία μιας έμπρακτης παρουσίας και της πρόσφατα ιδρυθείσας στο πλαίσιο των ερευνητικών δραστηριοτήτων της Ελληνικής Μουσικολογικής Εταιρείας **Ερευνητικής Ομάδας Βυζαντινομουσικολογικών Σπουδών**. Αυτή η ομάδα, αποτελούμενη από όλα τα υπηρετούντα στα Τμήματα Μουσικών Σπουδών και τις Ανώτατες Εκκλησιαστικές Ακαδημίες της Ελλάδος μέλη ΔΕΠ με ειδικευση στη Βυζαντινή Μουσικολογία, πραγματοποίησε κατ' αυτό συζήτηση στρογγυλής τράπεζας υπό τον τίτλο: «Βυζαντινές Μουσικές Σπουδές: Θέματα επιστημολογικού αυτοπροσδιορισμού».

Κατά τη διάρκεια των εργασιών αυτής της στρογγυλής τράπεζας προκρίθηκε λυσιτελέστερο να συζητηθούν πτυχές ενός όντως «επιστημολογικού αυτοπροσδιορισμού» του κλάδου της Βυζαντινής Μουσικολογίας, θέμα που παραμένει ζητούμενο και διερευνητέο. Συζητήθηκαν ειδικότερα ζητήματα ορολογίας / μεθοδολογίας της Βυζαντινής Μουσικολογίας σε τομείς όπως η Θεωρία, η Ιστορία, η Κωδικολογία, η Παλαιογραφία, η Ανάλυση, η Ερμηνεία, η Διδακτική κλπ., μέσα από επιμέρους βραχείες εισηγήσεις-τοποθετήσεις, αλλά κυρίως με συνακόλουθη σχετική διεξοδική συζήτηση. Τη συζήτηση, εποικοδομητικά αναπτυχθείσα μεταξύ των παρισταμένων και των συμμετεχόντων διαδικτυακά, συντόνισε ο Αν. Καθηγητής και Πρόεδρος του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών **Αχιλλέας Χαλδαιάκης**, ενώ με ολιγόλεπτες παρεμβάσεις έλαβαν τον λόγο και μίλησαν κατά σειράν οι παρακάτω καθηγητές:

- **Θωμάς Αποστολόπουλος:** Ανοιχτά θέματα θεωρίας για τη Βυζαντινή Μουσικολογία
- **Κωνσταντίνος Καραγκούνης:** Προς τη συγγραφή ενός νέου πλήρους επιστημονικού θεωρητικού συγγράμματος για τη Θεωρία, με βάση την ισχύουσα Ψαλτική Πράξη
- **Μαρία Αλεξάνδρου:** Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής: Όψεις ιστορίας και διδακτικής
- **Γιάννης Λιάκος:** Όψεις διδακτικής της Ψαλτικής Τέχνης
- **Μιχάλης Στρουμπάκης:** Η συστηματική έρευνα της ιστορίας της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από τον 19ο αιώνα και η εξιχνίαση της δομής του μέλους
- **Νεκτάριος Πάρης:** Θέματα ερμηνείας της Ψαλτικής Τέχνης
- **Δημήτρης Γιαννέλος:** Θέματα ερμηνείας της Ψαλτικής Τέχνης
- **Σπυρίδων Αντωνίου:** Η θεολογική διάσταση της Ψαλτικής Τέχνης
- **Εμμανουήλ Γιαννόπουλος:** Η ψαλτική ως απόλυτη μουσική και ως λειτουργική μουσική, σε συνδυασμό με την διάχυσή της στην παγκόσμια κοινότητα
- **Στάθης Μακρής:** Προβλήματα επιστημονικού προσδιορισμού και μεθοδολογίας της έρευνας για την εκκλησιαστική μουσική

Στη συνέχεια δημοσιεύονται, ενδεικτικά, τα πλήρη κείμενα τεσσάρων εκ των παραπάνω παρεμβάσεων:

1

Θωμάς Αποστολόπουλος:

Ανοιχτά θέματα θεωρίας για τη Βυζαντινή Μουσικολογία

Τα ανοιχτά θέματα θεωρίας για τη Βυζαντινή Μουσικολογία συνοψίζονται, επιγραμματικά, στις ακόλουθες δεκαπέντε επισημάνσεις:

1. Κατανόηση της αρχαίας ορολογίας, την οποία εν πολλοίς χρησιμοποιεί και η Ψαλτική. Διακηρύττουμε πολλάκις και καυχιόμαστε για την αρχαία θεωρητική κληρονομιά, αλλά δεν είναι βέβαιο ότι κατανοούμε το σύνολο των δεδομένων. Για παράδειγμα, δεν μας είναι εντελώς σαφείς όροι όπως ο *τόπος* ή η *περιφορά* των αριστοξενικών, ή η *λαβδοειδής διπλή τετρακτύς* του Κράντορα και η λύση του προβλήματος *εύρεσης της ψυχής κόσμου* με τις πέντε οκτάβες παρά μία τρίτη της πλατωνικής θεωρίας. Κι αν αυτά μας φαίνονται μακρινά, θα έπρεπε να κατανοούμε τον όρο του Χρυσάνθου, ότι ο αριθμός 5 είναι ο «*τροφός*» φθόγγος ΠΑ, και τις άλλες παραπομπές στον Πλούταρχο, ότι ο αριθμός 13 καλείται *Λείμμα* και ο αριθμός 35 *Αρμονία*, κι ακόμα να συσχετίζουμε το λάθος του στην αρίθμηση των κλιμάκων με τη Μέθοδο του Φιλολάου. Θα έπρεπε να είμαστε κάτοχοι των ελληνικών μουσικών μαθηματικών, όπως π.χ. των *δέκα μεσοτήτων* του Νικομάχου και του Ψελλού και της θεωρίας των εναρμονιών τομών. Ένα τελευταίο παράδειγμα: προσωπικά απορούσα γιατί ενώ είχαμε την ισχυρή αρχαία παράδοση του Μείζονος Τελείου Αμεταβόλου Συστήματος της δις διαπασών, το ταμπούρ του Καντεμίρη και, συνακόλουθα, τα Κανόνια των κλιμάκων του Κώνστα και του Γρηγορίου δίνουν δύο διαπασών και έναν τόνο, από το κάτω ΔΙ έως το άνω ΚΕ'. Πρόσφατα έπεσα πάνω σε ένα απόσπασμα του Πτολεμαίου για την αρμονία οκτώ αριθμών της κοσμικής κλίμακας: 8, 9, 12, 16, 18, 21, 32 και 36· με μια απλή αναγωγή σε μελωδική έκταση δίνουν ακριβώς την έκταση της ταστιέρας του ταμπούρ!
2. Διαλεύκανση της γένεσης της Οκτωηχίας (από τους 5 ή 15 αρχαίους τρόπους... Ερατοσθένης, Πτολεμαίος και αρμονία 8 σφαιρών, Ζώσιμος και 4 Στοχοί, Σεβήρος και 8 Τρόποι, 8 Ήχοι στο Κοντάκιο και στους πρώτους Κανόνες, Δαμασκηνός και Οκτώηχος).
3. Διαχρονική αντιστοιχισή Τρόπων με Ήχους (άλλη αντιστοιχία ο Γαβριήλ και τα επιγράμματα της Οκτωήχου, άλλη τον 9ο αιώνα, άλλη ο Βοήθιος και άλλη η περιγραφή των αρχαίων).
4. Παρακολούθηση της μετάβασης από τα βυζαντινά θεωρητικά που συνέχιζαν την αρχαία διδασκαλία (Ψελλός, Παχυμέρης, Βρυέννιος) στα ψαλτικά θεωρητικά (Αγιοπολίτης, Ακρίβεια, Ερωταποκρίσεις κ.λπ.).
5. Έκδοση ανεκδότων κειμένων (π.χ. Χαλκιοπούλος, Ανώνυμοι κ.λπ.).
6. Καλή διατύπωση της ρυθμικής θεωρίας (συμπλήρωση σε Χρυσάνθο, Καρά).
7. Διαδρομή όλου του ρεπερτορίου και ιδίως του ανεκδότου (υπολογίζεται στο 80-90%).
8. Διασάφηση θεμάτων, όπως Ομοία διφωνία, αντίληψη Τροχού, συστηματικά Τρίτων Ήχων, συνάψεις συστημάτων σε Κυρίους και Πλαγίους Ήχους κ.λπ.
9. Καταγραφή και ερμηνεία της σύνολης ορολογίας της Ψαλτικής, άνω των 600 όρων και πιθανότατα, με τη συστηματική μελέτη των κειμένων, αυτός ο αριθμός να προσαυξηθεί κατά 50 έως και 100%.
10. Παράλληλη θεώρηση του κοσμικού μέλους της ελληνικής παράδοσης (Δημοτικό Τραγούδι, Λόγια Μουσική της Πόλης, Νεοελληνική Λαϊκή Αστική Μουσική).

11. Συγκριτικές θεωρήσεις με γειτονικές παραδόσεις, ιδίως με το χώρο του Μακάμ.
12. Διόρθωση λαθών: από αρίθμηση κλιμάκων και επίλυση σχετικών διαφωνιών, μέχρι ορολογία (*εναρμόνιον, επείσακτα, αλληλοδανεισμός*).
13. Θέματα εποπτικής διδασκαλίας και άλλα θέματα διδακτικής της Θεωρίας (π.χ. κατασκευή και ερμηνεία μονοχόρδου, πιθανή χρήση οργάνου, ΗΥ και θεωρητική ανάλυση).
14. Μετρήσεις και καταγραφές – ηχογραφήσεις.
15. Το πρώτιστο ίσως θέμα για τη ΒΜ, η Εξήγηση της παλαιάς Παρασημαντικής κατά είδος μελοποιίας – κατά δρόμον μέλους (κατά τον Απόστολο Κώνστα) – κατά εποχή και, πιθανότατα, κατά μελουργό, όπου σαφώς η θεωρία έχει έναν πρωτεύοντα λόγο.

2

Μαρία Αλεξάνδρου:

Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής: Όψεις ιστορίας και διδακτικής

1. Όψεις ιστορίας

Για έναν μουσικό πολιτισμό, του οποίου ο μουσικός τύπος είναι μόλις ηλικίας διακοσίων ετών, εύκολα συνάγεται το ότι η χειρόγραφη παράδοση παίζει έναν κεντρικό ρόλο.¹

Πράγματι, στοιχεία ιστορίας της βυζαντινής μουσικής, υμνογραφικού και μουσικού ρεπερτορίου, πρακτικών εκτέλεσης, ιστορίας μουσικοθεωρητικού στοχασμού, μορφολογίας και ανάλυσης, μεταισθητικής, κοσμικής μουσικής, αλλά και ευρύτερα, στοιχεία ελληνικού πολιτισμού και της ακτινοβολίας του, θα παρέμεναν γρίφος για εμάς, εάν δεν είχαμε πρόσβαση στα χειρόγραφα. Το κλειδί για την ανάγνωσή τους και την πρώτη ερμηνεία τους προσφέρει η Παλαιογραφία της Βυζαντινής Μουσικής.

Ήδη ο Guido Adler, στο περίφημο δοκίμιό του «Σκοπός, μέθοδος και στόχος της Μουσικολογίας» (1885), καταχωρεί την Μουσική Παλαιογραφία στην αρχή της λίστας των πεδίων της Ιστορικής Μουσικολογίας.²

Το έτος 1917, ο Κωνσταντίνος Ψάχος προσφέρει στην επιστημονική κοινότητα την *Παρασημαντική* του – ένα βιβλίο το οποίο χρησιμοποιήθηκε πολλαπλώς στον ελληνικό χώρο για την εκμάθηση της Παλαιάς Μεθόδου. Το μεθοδολογικό μοντέλο που προβάλλει ο Ψάχος, συνεχίζοντας τις γραμμές του Χρυσάνθου εκ Μαδύτων και του Γεωργίου Βιολάκη, είναι ο *αναδρομικός παραλληλισμός*, σύμφωνα με τον οποίο η μελέτη ξεκινάει από τα σημερινά ακούσματα και πάει πίσω σταδιακά, προς την ανίχνευση των παλαιών χειρογράφων.³

Η παλαιογραφία θα σταθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και λίγα χρόνια αργότερα, το 1931, όταν θα ιδρυθούν τα Monumenta Musicae Byzantinae (MMB) στην Κοπεγχάγη, από τους C. Høeg, H.J.W. Tillyard και E. Wellesz. Μια ανανεωμένη θεώρηση της μεσοβυζαντινής σημειογραφίας και της διδακτικής της προσέφερε ο Christian Troelsgård (2011), με τη δημοσίευση νέου εγχειριδίου στη σειρά Subsidia των MMB.⁴

¹ Βλ. Πέτρος Πελοποννήσιος, *Δοξαστάριον*, επιμ. Πέτρος Εφέσιος, Βουκουρέστι 1820, ανατύπωση: Κουλτούρα.

² Guido Adler, "Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft", *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft* 1, 1885, σ. 5-20: 16-17 (http://musicology.ff.cuni.cz/pdf/gabrielova/Adler_UmfangMethodeUndZielDerMusikwissenschaft.pdf / 7.6.2015).

³ Κωνσταντίνος Ψάχος, *Η παρασημαντική της βυζαντινής μουσικής, ήτοι ιστορική και τεχνική επισκόπησης της σημειογραφίας της βυζαντινής μουσικής από τών πρώτων χριστιανικών χρόνων μέχρι τών καθ' ήμων*, β' έκδ. υπερηυξημένη, επιμ. Γ. Χατζηθεοδώρου, Διόνυσος, Αθήνα 1978.

⁴ Christian Troelsgård, *Byzantine Neumes. A New Introduction to the Middle Byzantine Musical Notation*, MMB, Subsidia IX, Tusculanum Press, Copenhagen 2011.

Αντίστοιχα, και το Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας στην Αθήνα (έτος ίδρυσης: 1970), με διευθυντή τον Γρηγόριο Στάθη, έχει συμβάλει εις τα μέγιστα στη μελέτη των βυζαντινών μουσικών χειρογράφων. Σ' αυτά τα συμφραζόμενα αναφέρονται ειδικά οι αναλυτικοί περιγραφικοί κατάλογοι του προαναφερθέντος μελετητή και των μαθητών του, πολυτιμότερα *instrumenta studiorum*, μέσα από τα οποία ο «ωκεανός της βυζαντινής μουσικής»⁵ γίνεται προσπελάσιμος για τους ερευνητές και χίλια ονόματα συνθετών, με δεκάδες χιλιάδες μουσικές συνθέσεις, καταλογογραφούνται και έτσι καθίστανται πάλι προσβάσιμα για μελέτη, ψάλσιμο, θαυμασμό.⁶

Τη σημασία της βυζαντινής παλαιογραφίας για τους λαούς της Δύσης και του σλαβικού κόσμου ανέδειξε ο Κωνσταντίνος Φλώρος με το περίφημο έργο του *Universale Neumenkunde (Καθολική Νευματική Επιστήμη)*, ενώ την σπουδαιότητα της μεταβυζαντινής εποχής για τη διάδοση της ελληνικής εκκλησιαστικής μουσικής έως τις μέρες μας απέδειξε δυναμικά ο Μανόλης Χατζηγιακουμής.⁷

Η μελέτη πρωτοβυζαντινών ή αρχέγονων βυζαντινών σημειογραφιών σε ελληνικά, συρομελκιτικά και σλαβικά χειρόγραφα απασχόλησε σειρά μελετητών, όπως τους Jørgen Raasted, Ιωάννη Παπαθανασίου, Νικόλαο Μπούκα κ.ά.⁸

Καίριας σημασίας βήματα προς την ερμηνεία των παλαιών βυζαντινών χειρογράφων πραγματοποίησε ο Ιωάννης Αρβανίτης.⁹ Γενικά, το φαινόμενο της εξήγησης και τα επιμέρους στάδια εξέλιξής του, τα οποία απεικονίζονται σε χειρόγραφα με βυζαντινή παρασημαντική και σε πηγές με σημειογραφία του Κιέβου, αποτελούν έναν θεματικό κύκλο ο οποίος βρίσκεται αδιαλείπτως στην επικαιρότητα των Βυζαντινών Μουσικών Σπουδών.¹⁰

⁵ Έκφραση του καθηγητού Γρηγορίου Στάθη σε μια συζήτηση στην Κοπεγχάγη, τον Ιούλιο του 2006.

⁶ Πρβλ. Γρηγόριος Στάθης, *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς, Ἅγιον Ὄρος*, τ. Α'-Δ', Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - IBM, Αθήνα 1975, 1976, 1993, 2015· Αχιλλεύς Χαλδαιάκης, *Τὰ χειρόγραφα ἑκκλησιαστικῆς μουσικῆς, Νησιώτικη Ἑλλάς, Κατάλογος περιγραφικός*, τ. Α': Ὑδρα, Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - IBM, Αθήνα 2005· Εμμανουήλ Γιαννόπουλος, *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς, Ἀγγλία, Περιγραφικός κατάλογος*, Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - IBM, Αθήνα 2008· Δημήτριος Μπαλαγεώργος και Φλώρα Κρητικῆς, *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς, Σινᾶ, Κατάλογος περιγραφικός*, τ. Α', Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - IBM, Αθήνα 2008. Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με το Ίδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, πρβλ. <http://www.ibyzmusic.gr> (5.5.2016).

⁷ Πρβλ. Μανόλης Χατζηγιακουμῆς, *Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1453-1820. Συμβολή στήν ἔρευνα τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης, Αθήνα 1980.

⁸ Jørgen Raasted, "A primitive palaeobyzantine musical notation", *Classica et Mediaevalia* 23, 1962, σ. 167-171 (το ίδιο ἄρθρο σε ελληνική μετάφραση τῆς Μ. Καρούμπαλη, στο: Γρηγόριος Στάθης, *Φάκελος μαθήματος «Βυζαντινή σημειογραφία και παλαιογραφία»*, Ε.Κ.Π.Α., Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν, Αθήνα 1998, σ. 24-30)· Jørgen Raasted, "Musical Notation and Quasi-Notation in Syro-Melkite Liturgical Manuscripts", *CIMAGL* 31 A & B, σ. 11-37 & 53-77· Ιωάννης Παπαθανασίου και Νικόλαος Μπούκας, "Ἡ βυζαντινή μουσική σημειογραφία και ἡ χρήση τῆς ἕως το 10ο αἰώνα. Προφορική και γραπτή παράδοση του πρώιμου βυζαντινοῦ μέλους", *Μουσικολογία* 17, 2003, σ. 184-197.

⁹ Ιωάννης Αρβανίτης, *Ο ρυθμός των εκκλησιαστικῶν μελῶν μέσα ἀπό τὴν παλαιογραφικὴ ἔρευνα και τὴν ἐξήγηση τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας*, διδακτορική διατριβή, 2 τόμοι, Ἴονιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν, Κέρκυρα 2010.

¹⁰ Gr. Th. Stathis, "I manoscritti e la tradizione musicale bizantino-sinaitica. Appendice: Il manoscritto musicale: Sina 1477", estratto da *Teologia*, Atene 1972, σ. 3-40· Ευστάθιος Μακρῆς, "Χερουβικὸν «πολίτικον». Μία πρώιμη «μεταγραφὴ» ἑλληνικοῦ ἑκκλησιαστικοῦ μέλους", στο: Nina-Maria Wanek (επιμ.), *Psaltike. Neue Studien zur Byzantinischen Musik: Festschrift für Gerda Wolfram*, Praesens, Wien 2011, σ. 205-218· Yurii Yasinovskiy, "Kyivan Notation as a local Variant of the linear notation in Ukraine", στο: Wanek, ὁ.π., σ. 377-393· Yevgeniya Ignatenko, "Griechisch-byzantinische Quellen der Oktoechos von Kallistrat aus Kiew (A.D. 1769)", ὑπὸ δημοσίευση· Διεθνὲς Μουσικολογικὸ και Ψαλτικὸ Συνέδριο, σε συνδιοργάνωση του Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και τῆς I.M.M. Βατοπαιδίου, *Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ μέσα ἀπὸ τὴν Νέα Μέθοδο γραφῆς*

Επίσης, με τη διατριβή του Κυριάκου Καλαϊτζίδη για τα μεταβυζαντινά μουσικά χειρόγραφα ως πηγή της Ανατολικής Κοσμικής Μουσικής άρχισαν να ενδιαφέρονται και πολλοί άλλοι ερευνητές από την Τουρκία, το Ιράκ και άλλες χώρες για την παλαιογραφία της βυζαντινής μουσικής.¹¹

Με άλλα λόγια, βλέπουμε ότι στον ανοιχτό κατάλογο ερευνητικών πεδίων-μαθημάτων της Βυζαντινής Μουσικολογίας η Παλαιογραφία της Βυζαντινής Μουσικής έχει μια σταθερή και σημαντική θέση:

Βυζαντινές Μουσικές Σπουδές	
Ψαλτική Τέχνη	Βυζαντινή Μουσικολογία
<ul style="list-style-type: none"> • Ορθοφωνία • Θεωρία & Σημειογραφία • Εκτέλεση – Ερμηνεία, Χορός • Μελουργία • Τυπικόν, Θεία Λατρεία • Διδακτική • Κοσμική μουσική σε βυζαντινή παρασημαντική • Υπολογιστική μουσικολογία, Τεχνολογία 	<ul style="list-style-type: none"> • Επιστημολογία • Κωδικολογία, Παλαιογραφία, Σημειογραφία, Μεταγραφές • Ιστορία - Ιστοριογραφία • Συστηματικά: Θεωρία & Ανάλυση • Θεολογία, Φιλοσοφία, Μεταισθητική Β.Μ. • Εφαρμοσμένη Μουσικολογία • Κοσμική μουσική, Οργανολογία, Μουσική εικονογραφία & Γραμματειακές πηγές • Συγκριτικά: Παραδόσεις βυζαντινής μουσικής, Β.Μ. & Δημοτική, Β.Μ. & Νεοελληνική • Ανθρωπολογία, Εθνολογία, Κοινωνιολογία, Νομική και Β.Μ. • Β.Μ., Θετικές Επιστήμες & Πληροφορική • Β.Μ. & Επιστήμες του Εγκεφάλου, Νευρομουσικολογία, Μουσικοθεραπεία

Πίνακας: Η σημασία της Παλαιογραφίας στις Βυζαντινές Μουσικές Σπουδές σήμερα¹²

(1814-2014). Καθιέρωση – Προβληματισμοί – Προοπτικές, Θεσσαλονίκη, 30 Οκτωβρίου – 1 Νοεμβρίου 2014 (πρακτικά υπό έκδοση), καθώς και το ΣΤ' Διεθνές Συνέδριο Μουσικολογικό και Ψαλτικό, οργανωμένο από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος – Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, Αθήνα (21-23 Οκτωβρίου 2015), *Οι τρεις Διδάσκαλοι: Χρυσάνθος, Γρηγόριος, Χουρμούζιος και η Νέα Μέθοδος Σημειογραφίας. 200ή επέτειος: 1814/15-2015* (πρακτικά υπό έκδοση).

¹¹ Kyriakos Kalaitzidis, *Post-Byzantine Music Manuscripts as a Source for Oriental Secular Music (15th to Early 19th Century)*, translated by Kiriaki Koubaroulis and Dimitri Koubaroulis, Istanbul Texts and Studien 28, Orient Institut Istanbul, Ergon Verlag, Würzburg 2012.

¹² Για περισσότερα στοιχεία, πρβλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης, “Η Ψαλτική Τέχνη ως αυτόνομη επιστήμη: Επιστημονικοί κλάδοι – συναφή επιστημονικά αντικείμενα – διεπιστημονικές συνεργασίες, διαθεματικότητα και διάδραση”, στο: Κ. Καραγκούνης και Γ. Κουρουπέτρογλου (επιμ.), *Η Ψαλτική Τέχνη ως αυτόνομη επιστήμη. Επιστημονικοί κλάδοι – συναφή επιστημονικά αντικείμενα – διεπιστημονικές συνεργασίες, διαθεματικότητα και διάδραση*, Πρακτικά 1ου Διεθνούς Διεπιστημονικού Μουσικολογικού Συνεδρίου, 29 Ιουνίου – 3 Ιουλίου 2014, Βόλος, Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου, Τομέας Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας, Βόλος 2015, σ. 19-32 (<http://speech.di.uoa.gr/IMC2014/pdffull/IMC2014%20Proceedings.pdf> / 9.6.2016). Μαρία Αλεξάνδρου, “Βυζαντινές μουσικές σπουδές: τάσεις και ρεύματα της έρευνας και της εκπαίδευσης σήμερα”, στο: Ιωάννης Φούλιας, Πέτρος Βούβαρης, Γιώργος Κίτσιος και Κώστας Χάρδας (επιμ.), *Μουσική και Μουσικολογία. Παρόν και μέλλον*, Πρακτικά διατηρηματικού συνεδρίου υπό την αιγίδα της Ελληνικής Μουσικολογικής Εταιρείας, Θεσσαλονίκη, 21-23 Νοεμβρίου 2014, Ελληνική Μουσικολογική Εταιρεία, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 51-74 (<http://musicology.mus.auth.gr/wp-content/uploads/2015/10/ConfProc2014.pdf>). μια αγγλική μορφή του πίνακα αυτού και στο: Evanthia Nika-Sampson, Katy Romanou, and Maria Alexandru, “European transitions and local traditions in the Balkans. The case of Greek Musicology”, στο: Association

2. Όψεις διδακτικής

Ζητήματα διδασκαλίας της παλαιογραφίας απασχόλησαν και συνεχίζουν να απασχολούν τους διδάσκοντες βυζαντινής μουσικής σε πανεπιστήμια της Ελλάδας, της Δανίας, της Ιταλίας, της Ρουμανίας, της Σερβίας, της Βουλγαρίας, της Αγγλίας, της Γερμανίας, της Αυστρίας, της Ρωσίας, της Ουκρανίας κ.α.¹³

Η παλαιογραφία είναι υπόθεση ολόκληρης ζωής για έναν μελετητή και σαφώς η ύλη ενός εξαμηνιαίου μαθήματος παλαιογραφίας δεν μπορεί να καλύψει έστω και στοιχειωδώς την πληθώρα των πτυχών του πεδίου. Παρακάτω παρουσιάζεται πολύ επιγραμματικά μια προσπάθεια συγγραφής εγχειριδίου εισαγωγικού στην *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής*, στην ελληνική γλώσσα.¹⁴

Προτείνεται η συνδυαστική μελέτη:

- μουσικών χειρογράφων,
- θεωρητικών πηγών,
- συστηματοποιήσεων: πίνακες σημαδιών, γλωσσάρια κ.ά.,
- ασκήσεων μεταγραφής και ψαλσίματος, με τη βοήθεια ηχογραφήσεων,
- βασικών ιστορικών στοιχείων για τύπους γραφών, τύπους μουσικών κωδίκων,
- ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας.

Επίσης, προτείνονται διάφορα ανοίγματα, όπως:

- διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις,
- γεφυρώσεις προς την εξέλιξη της δυτικής μουσικής γραφής,
- συσχέτιση με τα ευρύτερα πολιτισμικά συμφραζόμενα της κάθε εποχής,
- ανάδειξη της χρησιμότητας των πληροφοριών για την εν γένει σύγχρονη μουσικολογία,
- διεπιστημονικές προσεγγίσεις.

Αυτό που προτείνεται είναι, στην ουσία, μια μελέτη της Παλαιογραφίας με τα ευρύτερα συμφραζόμενά της (*contextualized palaeography*). Ο αναγνώστης μπορεί:

- να γνωρίσει τα βασικά στάδια εξέλιξης της ελληνικής γραφής και τη μεθοδολογία μελέτης ελληνικών κειμένων σε μεγαλογράμματη και μικρογράμματη γραφή,
- να αναπτύξει δεξιότητες όσον αφορά τη χρονολόγηση βυζαντινών μουσικών χειρογράφων,
- να εξοικειωθεί με τα διάφορα είδη ελληνικής μουσικής γραφής, από τον Πάπυρο της Οξυρρύγχου αρ. 1786 (β' μισό του 3ου αιώνα) μέχρι τη Νέα Μέθοδο, έχοντας στη διάθεσή του λίστες σημαδιών, παραδείγματα για μελέτη (με εκφωνήσεις και λύσεις), ηχητικά παραδείγματα και ασκήσεις ψαλσίματος, μνημοτεχνικές καρτέλες κ.ά.,
- να έρθει σε επαφή με θέματα τα οποία αφορούν την ίδια τη διδακτική της Παλαιογραφίας της Βυζαντινής Μουσικής.

Internationale d'Études du Sud-Est Européennes, Eleventh International Congress of South-East European Studies, and Bulgarian Academy of Sciences, Union of Bulgarian Composers, and International Musicological Society, 6th International Musicological Conference of the I.M.S. Regional Association for the Study of Music on the Balkans, Sofia, 31st August – 4th September 2015 (πρακτικά υπό δημοσίευση).

¹³ Πρβλ. H.J.W. Tillyard, *Handbook of the Middle Byzantine Musical Notation*, 2nd impression with a postscript by Oliver Strunk, MMB, Subsidia I.1, Munksgaard, Copenhagen 1970· Jeromonaco Lorenzo Tardo, *L'antica melurgia bizantina nell'interpretazione della Scuola Monastica di Grottaferrata*, Grottaferrata 1938· Πατήρ Grigore Panțiru, *Notația și ehurile muzicii bizantine*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București 1971· Troelsgård, *Byzantine Neumes*, ό.π.

¹⁴ Μαρία Αλεξάνδρου, *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής. Μουσικολογικές και καλλιτεχνικές αναζητήσεις*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, www.kallipos.gr. Τα μουσικά παραδείγματα τα οποία συνοδεύουν την έκδοση ερμηνεύονται από την Ομάδα Παλαιογραφίας Βυζαντινής Μουσικής του Τ.Μ.Σ. του Α.Π.Θ.

Το περιεχόμενο του εγχειριδίου διαρθρώνεται ως εξής:

- Αφού δοθεί το γενικότερο πλαίσιο έρευνας παλαιών γραφών και ένας γενικός χάρτης με τα διάφορα γραφικά συστήματα που χρησιμοποιήθηκαν για την καταγραφή της ελληνικής (και όχι μόνο) μουσικής από τον 3ο αιώνα μ.Χ. μέχρι σήμερα, το σύγγραμμα παρουσιάζει βασικά στοιχεία περί της ελληνικής γραφής και κωδικολογίας (κεφ. 1-3).
- Αντικείμενο των επόμενων ενοτήτων αποτελούν τα διάφορα είδη μουσικής γραφής που αναπτύχθηκαν κατά την πρώτη χιλιετία μ.Χ. στο Βυζάντιο (κεφ. 4-5).
- Με το κεφάλαιο περί της παλαιοβυζαντινής γραφής (10ος-12ος αιώνες) αρχίζει η μελέτη της μεγάλης βυζαντινής γραπτής μουσικής παράδοσης, η οποία συνεχίζεται αδιάκοπα μέχρι τις μέρες μας (κεφ. 6).
- Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μεσοβυζαντινή σημειογραφία (μέσα 12ου – α΄ μισό 19ου αιώνα), η οποία αντικατοπτρίζει την ελληνική μουσική δημιουργία κατά το Μεσαίωνα και τη μεταβυζαντινή εποχή. Οι κεντρικοί άξονες γύρω από τους οποίους εξελίσσεται η διδακτική προσπάθεια είναι οι εξής: οι πηγές, η εκμάθηση των φθογγοσήμων, η οκταηχία κατά το Παλαιό Σύστημα, ο τρόπος εκμάθησης κομματιών στην Παλαιά Μέθοδο (μετροφωνία – παραλλαγή – μέλος), η τέχνη της χειρονομίας, η μουσική εξήγηση (κεφ. 7-11).

Στόχος του εγχειριδίου είναι να παρουσιάσει στον αναγνώστη έναν «χάρτη» του γνωστικού αντικείμενου της Παλαιογραφίας της Βυζαντινής Μουσικής, μεθόδους εργασίας για τα διάφορα είδη σημειογραφίας, το βασικό θεωρητικό υπόβαθρο για αυτά και, πρωτίστως, να τον εμπνεύσει να συνεχίσει τη μελέτη και πέραν του μαθήματος. Η κάθετη προσέγγιση, η οποία υιοθετείται στο εγχειρίδιο (παρουσίαση των διαφόρων ειδών σημειογραφίας σε χρονολογική σειρά και με επιλεγμένες μόνο ασκήσεις), απαιτείται να συμπληρωθεί με μια οριζόντια προσέγγιση εκ μέρους του σπουδαστή, με επίμονη μελέτη και πολλαπλές ασκήσεις για όλα τα επιμέρους εξελικτικά στάδια της παρασημαντικής, έτσι ώστε μια μέρα να μπορέσει να χρησιμοποιήσει και ο ίδιος το χρυσό κλειδί της παλαιογραφίας για την ανακάλυψη μουσικών θησαυρών της βυζαντινής και μεταβυζαντινής εποχής.

3

Γιάννης Λιάκος:

Όψεις διδακτικής της Ψαλτικής Τέχνης

Είναι μεγάλη η χαρά μου που παρίσταμαι ανάμεσά σας, προκειμένου να συζητήσουμε για την Ψαλτική Τέχνη σε σχέση με τον επιστημονικό αυτοπροσδιορισμό της.

Είναι ασφαλώς αυτονόητο πως ο σκοπός της παρούσας συνάντησης σε στρογγυλή τράπεζα είναι, αφενός, η μεταξύ μας επικοινωνία και ανταλλαγή απόψεων σχετικά με τους διάφορους τομείς της Ψαλτικής Τέχνης που ο καθένας μας θεραπεύει στο Τμήμα όπου βρίσκεται και στο γνωστικό αντικείμενο στο οποίο έχει εξειδικευθεί και, αφετέρου, η δημιουργία ενός δικτύου για την στήριξη και προώθηση των βυζαντινομουσικολογικών σπουδών.

Το θέμα που έχω επιλέξει για να σας παρουσιάσω έχει τον τίτλο «Όψεις διδακτικής της Ψαλτικής Τέχνης». Βεβαίως, δεν πρόκειται να σας πω κάτι επιστημονικά νέο και πρωτότυπο. Άλλωστε δεν είναι αυτός ο σκοπός μου. Με αφορμή τη διδακτική της Ψαλτικής, θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας (και να ανταλλάξουμε απόψεις για) πτυχές του προγράμματος σπουδών εκκλησιαστικής μουσικής και ψαλτικής της Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Βελλάς, το οποίο κατέστρωσε ο καθηγητής Γρηγόριος Στάθης, προκειμένου αυτή η Σχολή, στο πλαίσιο μιας παραγωγικής εκπαιδευτικής μονάδας, να δώσει γνώσεις σε πρακτικό αλλά, κυρίως, και σε επιστημονικό επίπεδο,

ώστε οι φοιτητές, μέσα στα τέσσερα χρόνια των σπουδών τους, να γνωρίσουν τους τομείς και τους κλάδους της βυζαντινομουσικολογίας.

Η εξ αρχής διαφοροποίηση του προγράμματος μουσικών σπουδών της ΑΕΑ Βελλάς από τις υπόλοιπες μουσικές σχολές της Ελλάδος, αναφορικά με την κατεύθυνση των μαθημάτων, έδωσε στο πρόγραμμά της την άνεση για εκτενέστερη ανάπτυξη και εμβάθυνση σε κλάδους της Ψαλτικής Τέχνης, έτσι όπως αυτοί έχουν θεμελιωθεί και αναπτυχθεί εδώ και αρκετές δεκαετίες. Ίσως θα μπορούσα να καυχηθώ πως η πλήρης ανάπτυξη του προγράμματός σπουδών της ΑΕΑ Βελλάς θα μπορούσε να αποτελέσει πρότυπο για τη συστηματική ενασχόληση με την Ψαλτική Τέχνη.

Ας έρθουμε όμως στο προκείμενο: Η λογική με την οποία οργανώθηκε το πρόγραμμα προϋποθέτει εισαγωγικά μαθήματα πάνω στα γνωστικά αντικείμενα της βυζαντινής μουσικολογίας, της υμνογραφίας και γενικότερα σ' εκείνα τα γνωστικά επιστημονικά πεδία που θεωρούνται ως έχοντα άμεση σχέση με την Ψαλτική Τέχνη.

Η Ψαλτική αρχίζει με βάση το σύντομο Ειρμολόγιο, σε μάθημα υπό τον τίτλο «Θεωρία και Πράξη Ι», ενώ επιχειρείται παράλληλα και η διδασκαλία της αναλυτικής βυζαντινής σημειογραφίας, σε τετράωρη διδασκαλία για τέσσερα εξάμηνα. Σε επόμενο εξάμηνο προωθούνται η εισαγωγική ανάγνωση της προθεωρίας της Παπαδικής, η εισαγωγή στην Εθνομουσικολογία και την ελληνική δημοτική μουσική, ενώ διδάσκεται και το αργό Ειρμολόγιο. Σε άλλα εξάμηνα προστίθενται η ιστορία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής Ψαλτικής Τέχνης, η παλαιογραφία, το Αναστασιματάριο (ως ιστορία και πράξη, σύντομο και κατόπιν αργό), η οργανολογία, η εκκλησιαστική και δημοτική μουσική των Βαλκανίων κ.ά. Πέρα από τα παραπάνω μαθήματα, η διδασκαλία της Ψαλτικής, που είναι και το θέμα μας εδώ, προσεγγίζεται διαδοχικά με μαθήματα Θεωρίας και Πράξης· για παράδειγμα: επιλογές από τα Δοξαστάρια (Χρυσάφου, Γερμανού, Πέτρου, Ιακώβου και Χουρμουζίου), Δοξολογίες – Πολυελέοι, Χερουβικά – Κοινωνικά, Μαθηματάριο – Οκτάηχα Μαθήματα, Κρατηματάριο, Μορφολογία – Αισθητική.

Όπως αντιλαμβάνεσθε, πρόκειται για ένα πρόγραμμα σπουδών που φιλοδοξεί να μεταλαμπαδεύσει στους φοιτητές όλες σχεδόν τις βασικές παραμέτρους της Ψαλτικής Τέχνης, έτσι όπως αυτές δημιουργήθηκαν μέσα από τα γένη και τα είδη της μελοποιίας, με μια ιστορική συνέχεια, πάντοτε με τη διδασκαλία μουσικών κειμένων από εκείνα που ήδη στις πατριαρχικές απανταχούσες χαρακτηρίζονται ως κλασσικά. Ασφαλώς, αναφέρομαι στο *Αναστασιματάριο* του Εφεσίου, στο *Ειρμολόγιο* του Χουρμουζίου, στη *Μουσική πανδέκτη* του Γρηγορίου του 1850-1851. Βεβαίως, υπάρχει και το μάθημα των σύγχρονων μελουργών και της σύγχρονης μελοποιίας. Όμως η βάση των μαθημάτων είναι οι προ το 1814 συνθέσεις. Για τον λόγο αυτό, θεωρώ πως το πρόγραμμα ίσως θα έπρεπε να το μελετήσουμε όλοι μας καλύτερα, για να υπάρχει και στους φοιτητές μας λογική ακολουθία προς μια καλύτερη κατανόηση της Τέχνης.

Από τη μέχρι τώρα διδασκαλία μου στα προαναφερθέντα μαθήματα, θα ήθελα να αναφέρω κάποια θέματα για συζήτηση, σχετικά πάντοτε με τη διδασκαλία της Ψαλτικής:

1. *Ορολογία*: Θεωρώ πως κρίνεται απαραίτητη η σύνταξη εγχειριδίου για τη χρήση μιας συγκεκριμένης ορολογίας, χωρίς δάνεια από άλλες μουσικές, με την οποία θα μπορούμε να χαρακτηρίζουμε τα διάφορα μουσικά φαινόμενα. Και το λέω αυτό γιατί παρατηρείται το γεγονός της διαφορετικής εκφραστικής περιγραφής πάνω σε διάφορα θέματα, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια ασάφεια (που δυστυχώς δεν είναι η δημιουργική ασάφεια που ακούγεται εσχάτως στα μέσα ενημέρωσης).
2. *Θεωρητικό*: Το προαναφερθέν αίτημα της σύνταξης ενός θεωρητικού, κοινά αποδεκτού, για να μην παραπέμπουμε κάθε φορά σε ό,τι αναφέρει ο ένας και ο άλλος, σαν να είναι η μουσική μας θεωρία κτήμα του οποιουδήποτε.

3. Τα μουσικά κείμενα που διδάσκονται στα Τμήματα Μουσικών Σπουδών θεωρώ πως δεν θα πρέπει να είναι έργο τυχαίων συνθετών, αλλά θα πρέπει να γίνεται χρήση κυρίως των γνωστών και καταξιωμένων συνθετών, ασχέτως της δυνατότητας αυτοδυναμίας που έχουμε ως προς τη διδασκαλία των μαθημάτων.
4. Ίσως είναι ενδιαφέρον να ακολουθήσουμε τη λογική της απομνημονεύσεως των θέσεων ως προς την εκμάθηση της Ψαλτικής. Έχω παρατηρήσει πως κατά τη διδασκαλία ενός μουσικού κειμένου, όταν π.χ. ορίσω τις επιμέρους μουσικές φράσεις, αμέσως αυξάνεται η αντίληψη των φοιτητών και γίνεται καλύτερη αφομοίωση του μουσικού κειμένου.
5. Οι σχέσεις των Τμημάτων μας με την τοπική κοινωνία στην οποία βρισκόμαστε (το παράδειγμα της Μητρόπολης Ιωαννίνων και τα σεμινάρια πρακτικής ψαλτικής που οργάνωσε).
6. Ένα άλλο θέμα που έχω παρατηρήσει, και προφανώς θέλει διάλογο, είναι το εξής: Αναφερόμαστε όλοι μας στα μαθήματα της Ψαλτικής που κάνουμε στα διάφορα Τμήματα, αλλά παρατηρώ – και, εάν κάνω λάθος, διαψεύστε με – πως ενώ, υποτίθεται, οι φοιτητές θα πρέπει να έχουν αρκετά μουσικά εφόδια πάνω στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, εφόσον βρίσκονται και σε ακαδημαϊκό επίπεδο σπουδών, ξαφνικά φέρονται να γνωρίζουν ένα χερουβικό και όχι δέκα, μία δοξολογία και όχι δέκα κ.ο.κ. Οι δε διδάσκοντες αναπαυόμαστε με μια μερίδα φοιτητών που γνωρίζουν την ψαλτική εκ των προτέρων και επομένως υπερβαίνουμε τα όποια προβλήματά μας.
7. Ίσως με την δημιουργία του ακαδημαϊκού βυζαντινομουσικολογικού δικτύου επιτύχουμε να λύσουμε ένα μόνιμο πρόβλημα που μας βασανίζει: αναφέρομαι στην περίπτωση κατά την οποία ο καθένας μας είναι «ειδικός» για όλα τα γνωστικά αντικείμενα. Το θεωρώ επικίνδυνο. Θα πρέπει λοιπόν να καθορίσουμε μεταξύ μας τον επιστημονικό χώρο, το αντικείμενο με το οποίο ασχολούμαστε ή προτιθέμεθα να ασχοληθούμε.

Κλείνοντας την ολιγόλεπτη παρέμβασή μου, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για τη συμμετοχή μου στην παρούσα στρογγυλή τράπεζα, όπου και είχα την ευκαιρία να καταθέσω κάποιες σκέψεις μου. Ίσως με τέτοιου είδους συναντήσεις, και μέσω του δικτύου, καταφέρουμε να έρθουμε πιο κοντά, ώστε να βοηθήσουμε στην ορθή προβολή και παρουσίαση της Ψαλτικής Τέχνης.

4

Μιχάλης Στρομπάκης:

Η συστηματική έρευνα της ιστορίας της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από τον 19ο αιώνα και η εξιχνίαση της δομής του μέλους

Η εισήγησή μου στη συνεδρίαση του Ακαδημαϊκού Βυζαντινομουσικολογικού Δικτύου έχει ως θέμα τη μελέτη της ιστορικής εξέλιξης του μέλους κατά τον 19ο αιώνα. Αποτελεί περισσότερο τοποθέτηση-πρόταση του γράφοντος στην παραπάνω θεματική και θα κινηθεί σε δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας είναι η ιστορία της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από τον 19ο αιώνα και έντεϋθεν ο δεύτερος, ή κατά την ίδια περίοδο εξιχνίαση της δομής του μέλους. Έδω ύπονοούνται τα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά των συνθέσεων της αυτής εποχής. Όπωςδήποτε, τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των συνθέσεων σχετίζονται τόσο με τα πρόσωπα όσο και με την περίοδο του 19ου αιώνα, έκλαμβανομένου ως δοχείου δημιουργίας και έκφρασης νέων μελωδικών τάσεων. Πρόκειται, λοιπόν, για την επιστημονική θεώρηση του

έκκλησιαστικοῦ μέλους μέσα ἀπὸ τοὺς δύο πολὺ βασικοὺς κλάδους τῆς μουσικολογικῆς ἐπιστήμης, τὴν ἱστορία καὶ τὴ μορφολογία.

Ὅφειλω νὰ ἐξηγήσω στὴν φιλότεχνη ἐπιστημονικὴ ὁμήγυρη τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἐπικεντρώνομαι στὸν 19ο αἰῶνα καὶ ὄχι στοὺς προηγούμενους αἰῶνες. Εἶναι σαφές ὅτι οἱ προηγούμενοι αἰῶνες κατέχουν ἀσφαλῶς ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ μουσικολογικὴ ἐπιστήμη, καθὼς ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους πραγματοποιεῖται σταδιακὰ ἀπὸ τὸ προηγούμενο χρονικὸ ὑπόστρωμα στὸ ἐπόμενο. Ἡ ἱκανή, μάλιστα, γνώση τῶν προηγούμενων ἱστορικῶν δεδομένων ὁδηγεῖ στὴν προσέγγιση καὶ τῶν νεωτέρων, βάσει τῶν ἀπαραιτήτων συγκρίσεων καὶ ἀναγωγῶν. Ὁ 19ος αἰῶνας, ὅμως, συγκεντρώνει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον κατὰ τὴν ἀποψή μας γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

1. Ὡς γνωστόν, εἶναι ὁ αἰῶνας τῆς ἀλλαγῆς τῆς σημειογραφίας καὶ τῆς καθιέρωσης τῆς νέας ἀναλυτικῆς μεθόδου, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ τὴ μελοποιία καὶ τὰ ψαλτικὰ πρόσωπα. Ἡ νέα μέθοδος παρέσχε τὴ δυνατότητα τῆς ἀπρόσκοπτης καὶ εὐκόλης καταγραφῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἐπιθυμοῦσε ἢ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ καταγράψει τὶς μουσικὲς του ἰδέες. Καὶ φυσικὰ ὄχι μόνο νὰ τὶς καταγράψει, ἀλλὰ καὶ νὰ τὶς διαδώσει στὸ μουσικὸ του περιβάλλον μὲ τρόπο εὐκολότερο καὶ ἀπρόσκοπτο. Ἡ γραφὴ ἔγινε κτῆμα τῶν πολλῶν καὶ ὄχι μονάχα τῶν ἐπαϊόντων. Ἴσως, στὸ παρελθόν τὰ μελοποιήματα περνοῦσαν περισσότερο μέσα ἀπὸ τὴ βάσανο τῆς ἐκκλησιαστικότητος ἢ μὴ τῆς μελωδίας, καθὼς καὶ ἡ ἴδια ἡ γραφὴ, μὲ τὴν αὐστηρότητα τῶν δομῶν της, δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐλευθεριώτερη ἔκφραση καὶ καταγραφή τους. Πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα ἐντοπίζονται πολλοὶ χειρόγραφοι κώδικες, οἱ ὁποῖοι στεγάζουν τὰ μελοποιήματα ὄχι μόνο τῶν πατριαρχικῶν ψαλτῶν ἢ τῶν πανορθόδοξα ἀναγνωρισμένων μουσικοδιδασκάλων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων, καλλιφώνων ἢ ὄχι, μουσικοδιδασκάλων ἢ ἀπλῶν ψαλτῶν ποὺ ἔνιωσαν τὴν ἀνάγκη ἢ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐκφραστοῦν μουσικά, καταγράφοντας ταυτόχρονα τὴν περιρρέουσα ψαλτικὴ κατάσταση τῆς ἐποχῆς. Ἐχουν ἐντοπιστεῖ πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ μελοποιοί, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα βρίσκονται ἀποθησαυρισμένα σὲ μοναστηριακές, δημόσιες καὶ ἰδιωτικὲς βιβλιοθῆκες ὑπὸ τὴ μορφή χειρογράφου. Ἐλάχιστα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν δεῖ ἕως τώρα τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, ἐνῶ περιγράφουν σὲ μέγιστο βαθμὸ τὸ μελουργικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς.
2. Ὁ 19ος αἰῶνας εἶναι ὁ αἰῶνας τῶν ἀλλαγῶν, ἰδεολογικῶν καὶ μουσικῶν. Ὁ μουσικὸς κόσμος βιώνει τὸν ἀπόηχο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ διαφωτισμοῦ στὸ χῶρο τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς (Ρωμανοῦ 1985· Romanou 1990). Ἦδη ἔχουν ἐπισημανθεῖ οἱ γαλλικὲς πηγές τοῦ *Θεωρητικοῦ* τοῦ Χρυσάνθου (Ξανθουδάκης 2008· Κρητικοῦ 2009· Χαλκιαδάκης 2016). Δύο, ἀκόμα, σημαντικὰ στοιχεῖα ἐντοπίζονται καὶ σηματοδοτοῦν τὴν ἀλλαγὴ τῶν πραγμάτων. Ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ἔχουμε τὴν ἀναζήτησι καὶ ἐπιβολὴ τοῦ ἐθνικοῦ στοιχείου στὶς συνθέσεις. Ἐχουν γραφεῖ ἄρθρα (Xanthoudakis 2011· Romanou & Barbaki 2011) καὶ ἔχουν πραγματοποιηθεῖ πρόσφατα ἐξειδικευμένα συνέδρια (Μαλιάρας 2014· Levidou & Vlastos 2013) προκειμένου νὰ ἀναζητηθεῖ τὸ ἐθνικὸ στοιχεῖο στὴ μουσική. Πρέπει, ὡστόσο, νὰ ἐπισημανθεῖ τὸ γεγονός ὅτι οἱ μελέτες αὐτὲς ἀναφέρονται, κυρίως, στὴν ἐξωεκκλησιαστικὴ κοσμικὴ μουσική. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, στὸ χῶρο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰδικότερα τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐκδηλώνονται διάφορες τάσεις ποὺ ἐκπροσωποῦνται ἀπὸ συγκεκριμένους ὁμάδες (Σταματόπουλος 2003). Οἱ παραπάνω ὁμάδες δραστηριοποιοῦνται στὸ χῶρο αὐτὸ καὶ χρησιμοποιοῦν τὸν Τύπο τῆς ἐποχῆς γιὰ νὰ αὐτοπροσδιοριστοῦν ἀλλὰ καὶ νὰ προβάλλουν τὶς ἀπόψεις τους. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι καὶ οἱ διανοούμενοι

έκκλησιαστικοί μουσικοί, αυτόνομα δρώντες ή συστεγαζόμενοι κάτω από την όμπρέλλα συλλόγων, σωματείων κ.λπ., άρθρογραφοῦν σὲ συγκεκριμένα ἔντυπα ποὺ ἐκφράζουν τὶς διάφορες τάσεις. Παράλληλα, οἱ μουσικοὶ αὐτοὶ ἐκφράζονται μουσικὰ καὶ συνθετικὰ μέσα ἀπὸ συγκεκριμένους αἰσθητικοὺς κανόνες.

3. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μουσική, παρατηρεῖται ἔντονη κινητικότητα καὶ ἀνάπτυξη καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν τεχνῶν, ὅπως ἡ Ἀρχιτεκτονική καὶ ἡ Ἀγιογραφία. Παρατηρεῖται ἕνας κοινὸς ἰδεολογικὸς στοχασμὸς μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καλλιτεχνῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ χώρου στὸν ὁποῖο δροῦν, Ἑλλαδικὸ ἢ Ἐθναρχικό, ὅπως ἡ υἱοθέτηση κοινῶν στόχων καὶ ὀρολογίας, ὅσον ἀφορᾷ, βεβαίως, τὸ ἐννοιολογικὸ τους περιεχόμενο (Γραϊκὸς 2003).

Ὁ 19ος αἰώνας ὡς μεταίχμιο μεταξὺ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας παράδοσης, ὡς χοάνη ἰδεολογική καὶ πολιτισμική, ὀφείλει νὰ ἐρευνηθεῖ συστηματικὰ καὶ εἰς βάθος, προκειμένου νὰ ἐντοπιστοῦν ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἐπηρέασαν καὶ διαμόρφωσαν τὴ βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ σὲ ὅλες τὶς μορφές καὶ τὶς τάσεις. Ὅποιαδήποτε ἐξέταση ἐνὸς ἐκκλησιαστικοῦ συνθέτη ἐκτὸς τῆς γενικότερης περιρρέουσας ἀτμόσφαιρας ἴσως θὰ ἦταν ἀποσπασματική καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνεύσει τὸ γιατί τῆς ἱστορίας, ἀφοῦ θὰ παρέμενε σὲ μία ἀθροιστικὴ θεώρηση πληροφοριῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου του. Ἔργασίες ποὺ ἀνταποκρίνονται στὸ παρουσιαζόμενο πλαίσιο φυσικὰ ὑπάρχουν στὴ βιβλιογραφία (Χαλδαιάκης 2009· Μπαλαγεῶργος 2009· Στρουμπάκης 2014· Ἀνδρικός 2012), χρειάζεται, ὡστόσο, ὁ παραπάνω τρόπος προσέγγισης τῶν προσώπων νὰ γενικευθεῖ καὶ γιὰ κάθε μελοποιὸ τῆς περιόδου τοῦ 19ου αἰώνα.

Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀποκωδικοποιήσουμε ὅλα τὰ δεδομένα καὶ νὰ παρουσιάσουμε τὸν βίον καὶ τὸ ἔργο τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνθετῶν, ὅσο ἀρτιώτερα γίνεται, χρειάζεται α) συστηματικὴ ἀποδελτίωση ὅλων τῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς στὸ σύνολο, εἰ δυνατόν, τοῦ ἑλληνικοῦ Τύπου, ἐγχώριου καὶ μὴ, καὶ δημιουργία βάσης δεδομένων, προκειμένου ὅλο τὸ ὑλικὸ αὐτὸ νὰ εἶναι προσβάσιμο. Κάτι ἀνάλογο ἔχει γίνει γιὰ τὰ μουσικὰ περιοδικὰ *Φόρμιγξ*, *Νέα Φόρμιγξ* κ.ἄ. ἀπὸ τὴν Καίτη Ρωμανοῦ (Ρωμανοῦ 1996) καὶ φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ γενικευθεῖ β) ἐκπόνηση ἀναλυτικῶν περιγραφικῶν καταλόγων γιὰ ὅσες συλλογές χειρογράφων δὲν ἔχουν καταλογογραφηθεῖ καὶ ἀναλυτικὴ παράθεση τῶν ἔργων τῶν μελοποιῶν γ) ἐκπόνηση μονογραφιῶν γιὰ κάθε ἐκκλησιαστικὸ συνθέτη καὶ ψηφιακὴ ἔκδοση τῶν ἔργων τους μὲ ἐπιστημονικὲς προδιαγραφές – βλ. πρόταση Ἀχ. Χαλδαιάκη (Χαλδαιάκης 2015) – καὶ ἀπὸ ἐπίσημο φορέα δ) ἠχογράφηση τῶν σημαντικότερων συνθέσεων τοῦ κάθε μελοποιῶ.

Μέσα ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ἔργου τῶν μελοποιῶν τοῦ 19ου αἰώνα ἀναδύεται ἡ ἀνάγκη τῆς μορφολογικῆς-αἰσθητικῆς ἀνάλυσής τους. Αὐτὸς εἶναι ὁ δεῦτερος ἄξονας τῆς παρουσίας μας, ποὺ ἀφορᾷ τὴν ἐξιχνίαση τῆς ἐσώτερης δομῆς τοῦ μέλους. Κάνοντας πρᾶξη τὴν ἐννοια τοῦ δικτύου, σὲ συνεργασία μὲ τὸ συνάδελφο Θωμᾶ Ἀποστολόπουλο ἐντοπίσαμε τὰ κύρια σημεῖα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴ μορφολογικὴ ἐξέταση τῶν συνθέσεων. Καταρτίσαμε ἕνα προσχέδιο μελέτης, τὸ ὁποῖο, ὅταν ὀλοκληρωθεῖ, θὰ παρουσιαστεῖ, εὐκαιρίας δοθείσης.

Ἡ μορφολογικὴ ἐξέταση σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὰ αἰσθητικὰ πρότυπα ποὺ διαμορφώνονται καὶ προτείνονται ἀνὰ ἐποχὴ. Ἰδιαίτερα κατὰ τὸν 19ο αἰώνα, εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ δοῦμε τί μένει ἀπὸ τὴν παλαιὰ μουσικὴ καὶ τί φεύγει ἀνεπιστρεπτί, ποιὸ εἶναι τὸ καινοφανὲς καὶ ἀνανεωτικὸ, μὲ ποιὸ τρόπο πραγματοποιεῖται ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴ μία ἐποχὴ στὴν ἄλλη καὶ μὲ τί κόστος, ἂν ὑπάρχει τέτοιο, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Ἐπίσης, εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον νὰ διακρίνουμε ποιὰ εἶδη διατηροῦνται καὶ ποιὰ μεταβάλλονται στὴ μορφή τους. Τέλος, μπορούμε νὰ ἐρευνήσουμε ἂν οἱ παλαιές

θέσεις μελοποιίας τῶν Παπαδικῶν καὶ Στιχηραρικῶν μελῶν διατηροῦν τὴν ἀξία τους ἢ παραμερίζονται ἐν ὄψει νέων πρακτικῶν σύνθεσης. Εἶναι βεβαιωμένο μέσα ἀπὸ τὴ μουσικὴ τυπογραφία-βιβλιογραφία ὅτι σὲ πολλές περιπτώσεις οἱ παλαιὲς θέσεις δίνουν τὴ θέση τους σὲ ἐλεύθερες μορφές σύνθεσης. Ἐπὶ παραδείγματι, τοῦτο ἐντοπίζεται, κυρίως, στὰ νεότευκτα χερουβικά καὶ κοινωνικά (Καραγκούνης 2016). Οἱ νέες μορφές σύνθεσης εἶναι κατὰ κύριο λόγο συμβατές μὲ τὸ συνολικὸ ἰδεολογικὸ πλαίσιο τῆς ἐποχῆς (ἐλεύθερη ἔκφραση, ἔκφραση συναισθημάτων, ἀνάδειξη τοῦ καλοφωνάρη ἔναντι τοῦ χοροῦ, δηλαδή τοῦ ἀτόμου ἔναντι τοῦ συνόλου).

Τὰ διάφορα αἰτήματα ποὺ διατυπώνονται, κυρίως, πρὸς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα, ὅπως τὸ χορωδιακὸ αἶτημα, τὸ αἶτημα ἀναδιατύπωσης τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους καὶ κάθαρσης αὐτοῦ ἀπὸ ξενισμοῦς (ὅπως συνήθιζαν νὰ ἀποκαλοῦν τὰ λογῆς δάνεια ἀπὸ τὴν κοσμικὴ μουσικὴ, δυτικὴ καὶ ἀνατολική), σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὴ συμβολὴ τῶν ψαλτικῶν προσωπικοτήτων καὶ τὴ μορφολογία τοῦ ἔργου τους.

Ὅλα ὅσα περιέγραψα προηγουμένως ἀπαιτοῦν ὅπωςδήποτε συστηματικὴ μελέτη, δομημένη σὲ σταθερὲς μεθοδολογικὲς ἀρχές, μὲ τὴ συμβολὴ καὶ συνεργασία τῶν συναδέλφων ὄλων τῶν εἰδικότητων τῆς βυζαντινομουσικολογικῆς ἐπιστήμης. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἓνα δίκτυο ποὺ θὰ ἀφήνει ἀνοικτοὺς τοὺς διαύλους ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν ὁμοτέχνων καὶ ὁμοϊδεατῶν, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ἀχιλλέα Χαλδαιάκη, εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖο γιὰ τὴν πρόοδο τῶν ἐργασιῶν μας καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Levidou, K. & Vlastos, G. (ἐπιμ.) (2013), *Revisiting the past, recasting the present: The reception of greek antiquity in Music, 19th century to the present*, Athens: Hellenic Music Center.
- Romanou, K. (1990), "A new approach to the work of Chrysanthos of Madytos: the new Method of musical Notation in the Greek Orthodox Church and the *Μέγα Θεωρητικὸν τῆς Μουσικῆς*", *Studies in Eastern Chant* 5, σ. 1-13.
- Romanou, K. & Barbaki, M. (2011), "Music Education in Nineteenth-Century Greece: Its Institutions and their Contribution to Urban Musical Life", *Nineteenth-Century Music Review* 8, σ. 57-84.
- Xanthoudakis, H. (2011), "Composers, Trends and the Question of Nationality in Nineteenth-Century Musical Greece", *Nineteenth-Century Music Review* 8, σ. 41-55.
- Ἀνδρικόσ, Ν. (2012), *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῆς Σμύρνης (1800-1922)*, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Μέθεξις.
- Γραίκος, Ν. (2003), *Ἡ "βελτιωμένη" βυζαντινὴ ζωγραφικὴ στὸν 19ο αἰῶνα. Ἡ περίπτωση τοῦ Σπυρίδωνα Χατζηγιαννοπούλου (τοιχογραφικὸ ἔργο)*, μεταπτυχιακὴ διπλωματικὴ ἐργασία, Θεσσαλονίκη: Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφικὴ Σχολή, Τμῆμα Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας, Τομέας Ἱστορίας τῆς Τέχνης.
- Καραγκούνης, Κ. (2016), "Ἡ πεταλούδα ποὺ ἔγινε... κάμπια. Ἡ ἀπὸ τὸν ΙΗ' ὡς τὸν ΚΑ' αἰῶνα σταδιακὴ μετάλλαξη τῆς μελοποιητικῆς τεχνοτροπίας τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου", στό: *1814-2014: Διακόσια χρόνια ἀπὸ τὴν καθιέρωση τῆς Νέας Μεθόδου Σημειογραφίας τῆς Ψαλτικῆς. Πρόσωπα καὶ μορφές μελουργίας ἀπὸ τὴν καθιέρωση τῆς Νέας Μεθόδου Σημειογραφίας τῆς Ψαλτικῆς (1814) ἕως σήμερα, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα ΠΑΕΑΚ Δ' (ὑπὸ ἔκδοσιν)*.
- Κρητικοῦ, Φλ. (2009), "Θεωρητικὲς συγγραφές Βυζαντινῆς Μουσικῆς τοῦ ΙΘ' αἰ. καὶ Νεοελληνικὸς Διαφωτισμός", στό: *Πρακτικὰ Α' Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου τῆς Νεοελληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Τέχνης*, Ἀθήνα: Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Θεολογικὴ Σχολή, Τμῆμα Θεολογίας, σ. 641-652.
- Μαλιάρας, Ν. (ἐπιμ.) (2014), *The National Element in Music*, Ἀθήνα: University of Athens, Faculty of Music Studies.

- Μπαλαγεώργος, Δ. (2009), “Συνοπτικό σχεδιάσμα τής ιστορίας τής Νεοελληνικής Ψαλτικής Τέχνης (1θ’-κ’ αί.)”, στο: *Πρακτικά Α’ Έπιστημονικοῦ Συμποσίου τής Νεοελληνικής Έκκλησιαστικῆς Τέχνης*, Ἀθήνα: Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Θεολογικὴ Σχολή, Τμῆμα Θεολογίας, σ. 653-664.
- Ξανθουδάκης, Χ. (2008), “Τὸ μέγα Θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου καὶ οἱ γαλλικὲς πηγὲς του”, *Ὁ Ἐρανοστῆς* 26, σ. 141-174.
- Ρωμανοῦ, Κ. (1985), “Ἡ Μεταρρύθμιση τοῦ 1814”, *Μουσικολογία* 1, σ. 6-22.
- Ρωμανοῦ, Κ. (1996), *Ἐθνικῆς Μουσικῆς Περιήγησις, 1901-1912. Ἑλληνικὰ μουσικὰ περιοδικὰ ὡς πηγὴ ἔρευνας τῆς ιστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Μουσικῆς*, Ἀθήνα: Κουλτούρα.
- Σταματόπουλος, Δ. (2003), *Μεταρρύθμιση καὶ ἔκκοσμίκευση. Πρὸς μιὰ ἀνασύνθεση τῆς ιστορίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὸν 19ο αἰ.*, Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Ἀλεξάνδρεια.
- Στρουμπάκης, Μ. (2014), *Νικόλαος Δοχειαρίτης καὶ ἡ συμβολὴ του στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη*, Ἀθήνα: IBM (Μελέται 18, ἐκδίδει ὁ Γρ. Θ. Στάθης) – Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
- Χαλδαιάκης, Ἀ. (2009), “Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Ψαλτικῆς Τέχνης: Ζαφείριος Ζαφειρόπουλος ὁ Σμυρναῖος”, στο: *Πρακτικά Α’ Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου τῆς Νεοελληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Τέχνης*, Ἀθήνα: Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Θεολογικὴ Σχολή, Τμῆμα Θεολογίας, σ. 681-718.
- Χαλδαιάκης, Ἀ. (2015), “Νεομεθοδικὲς συνθετικὲς πρακτικὲς: ἰδέα, διαμόρφωση καὶ ἐπέκεινα προοπτικὲς”, στο: *Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, ΣΤ’ Διεθνὲς Συνέδριο Μουσικολογικὸ καὶ Ψαλτικὸ: “Οἱ τρεῖς Διδάσκαλοι: Χρῦσανθος, Γρηγόριος, Χουρμούζιος καὶ ἡ Νέα Μέθοδος Σημειογραφίας. 200ῆ ἐπέτειος: 1814/15-2015”*, Ἀθήνα (ὑπὸ ἔκδοσιν).
- Χαλκιαδάκης, Ἐ. (2016), “Διαφωτισμός, ἔθνικὴ ἀφύπνιση καὶ ἡ μεταρρύθμιση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τὸ 1814”, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα ΠΑΕΑΚ Δ’* (ὑπὸ ἔκδοσιν).

* * *

Κατὰ τὴ γενομένη ἐκτεταμένη συζήτηση αποφασίστηκε καὶ ἡ δημιουργία ἐνός **Δικτύου (Network)** γιὰ τὴ στήριξη καὶ τὴν προώθηση τῶν βυζαντινομουσικολογικῶν σπουδῶν, ἰδιαιτέρως κατὰ τὶς σημερινὲς δύσκολες συνθήκες, οἱ ὁποῖες γιὰ τοὺς γνωστὸς λόγους ἐπιδεινούνται περαιτέρω τόσο στο πλαίσιο τῆς λειτουργίας τῶν ἀκαδημαϊκῶν εκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ὅσο καὶ ἐντὸς τῶν ἐιδικῶν καὶ παραδοσιακῶν οἰκείων ἐκκλησιαστικῶν χώρων, ποὺ ἀνέκαθεν συνέδραμαν στὴν ἀκαδημαϊκὴ ἔρευνα τῶν λατρευτικῶν τεχνῶν. Ἡ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ φορέα ἀποσκοπεῖ στὴ συνένωση δυνάμεων, στὴν καλλιέργεια πνεύματος ἀλληλοὑποστήριξης καὶ στὴν ἐπίτευξη τῆς βέλτιστης πρὸς τὰ ἔξω μαρτυρίας· στοχεύει δε καὶ στὴν ἐγκυρη καὶ οὐσιαστικὴ παρέμβαση καὶ πρόταση, σὲ ἐπίπεδο ἐπιστημονικὸ καὶ πρακτικὸ, σχετικὰ με ὁποιοδήποτε ζήτημα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης.

Τὸ ἐγχεῖρημα κρίθηκε σκόπιμο νὰ τοποθετηθεῖ ἐξαρχῆς στὴν υψηλότερη δυνατὴ ἀκαδημαϊκὴ περιωπὴ καὶ νὰ υποστηριχθεῖ ἰδρυτικὰ ἀπὸ ὅλα τὰ υπηρετοῦντα μέλη ΔΕΠ τῶν Τμημάτων Μουσικῶν Σπουδῶν καὶ τῶν Ἀνώτατων Ἐκκλησιαστικῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Ἑλλάδος. Σὲ δορυφορικὸ ρόλο θεωρεῖται αὐτονόητη ἡ συνεργασία, καταρχὴν, με τὸ σύνολο τῶν διδασκῶν στα σχετικὰ γνωστικὰ αντικείμενα, ἀλλὰ ἐξίσου καὶ με ἄλλους ἐπιστήμονες ποὺ ἔχουν γενικότερα συμβάλει στὴ μουσικολογικὴ ἔρευνα. Ἀυτονόητη εἶναι ἐπίσης ἡ διασύνδεση τοῦ Δικτύου με ἀκαδημαϊκοὺς συναδέλφους καὶ ἐρευνητὲς τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἰδιαιτέρως δε τῶν ὁμοδόξων χωρῶν ποὺ προάγουν τὶς ἀντίστοιχες βυζαντινομουσικολογικὲς σπουδές, ἀκόμη καὶ ἡ ἐπαφὴ καὶ συνεργασία τοῦ με ψαλτικὸς φορεῖς καὶ πρόσωπα γιὰ τὴν παρακολούθηση καὶ τῆς ζώσας πράξης καὶ τὴν ἐκατέρωθεν ἀρωγὴ τῆς ἐπιστήμης.

Η εν λόγω πρωτοβουλία αποτιμήθηκε ιδιαίτερα θετικά από τους μετέχοντες στο ίδιο Διατμηματικό Μουσικολογικό Συνέδριο συναδέλφους των λοιπών κλάδων της Μουσικολογίας, καθώς η εν τη ενώσει ισχύς μιας ομάδας αποτελεί οδηγό και υπόδειγμα για περαιτέρω συμμαχίες και συντονισμό δυνάμεων προς επίτευξη και ευρύτερων στόχων επ' αγαθώ της Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης.

Ακολουθεί το κείμενο ιδρυτικής διακήρυξης του Δικτύου, όπως αναγνώστηκε και ψηφίστηκε κατά το Διατμηματικό Μουσικολογικό Συνέδριο:

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

Με πρωτοβουλία όλων των υπηρετούντων μελών ΔΕΠ των Τμημάτων Μουσικών Σπουδών και των Ανώτατων Εκκλησιαστικών Ακαδημιών της Ελλάδος και στο διατμηματικό πλαίσιο της Ελληνικής Μουσικολογικής Εταιρείας (και ειδικότερα της εντός αυτής Ερευνητικής Ομάδας Βυζαντινομουσικολογικών Σπουδών), συγκεκριμένα δε κατά το Διατμηματικό Συνέδριο Μουσικολογίας που διεξάγεται στην Κέρκυρα το διάστημα 30.10.-1.11.2015 και κατά τη διάρκεια σύσκεψης σε στρογγυλή τράπεζα υπό τον τίτλο «Βυζαντινές Μουσικές Σπουδές: Θέματα επιστημολογικού αυτοπροσδιορισμού», το Σάββατο, 31 Οκτωβρίου 2015, συζητήθηκε και αποφασίστηκε η δημιουργία ενός Δικτύου για τη στήριξη και την προώθηση των βυζαντινομουσικολογικών σπουδών. Ακολουθεί η συμφωνηθείσα ιδρυτική διακήρυξη του Δικτύου που θα αναλάβει αυτό το έργο, ενός Δικτύου με την επωνυμία: **Ακαδημαϊκό Βυζαντινομουσικολογικό Δίκτυο.**

ΙΔΡΥΤΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ

Το **Ακαδημαϊκό Βυζαντινομουσικολογικό Δίκτυο** ιδρύεται με σκοπό τη στήριξη και την προώθηση των βυζαντινομουσικολογικών σπουδών. Τα ιδρυτικά μέλη του Δικτύου, εκπρόσωποι τεσσάρων Πανεπιστημίων και τριών Ανώτατων Εκκλησιαστικών Ακαδημιών της Ελλάδος, κρίνουν εξαιρετικά χρήσιμη και πολλαπλά εποικοδομητική τη συσπείρωσή τους κάτω από το παρόν Δίκτυο, ως ευκαιρία δημιουργίας ενός (διαδικτυακού αλλά και διαπροσωπικού) διαύλου άμεσης και απρόσκοπτης και συνεχούς επικοινωνίας ομοτέχνων και ομοϊδεατών, με στόχο την πολύπλευρη και παντοίτροπη στήριξη και προώθηση του γνωστικού πεδίου των περί τη Βυζαντινή / Εκκλησιαστική Μουσική Σπουδών και Ερευνών.

Η Ελλάδα επελέγη ως κέντρο του Δικτύου λόγω του ισχυρού συμβολισμού που τη συνοδεύει ως λίκνο των βυζαντινομουσικολογικών αξιών μέσα από τα έργα των φιλοσόφων, δραματουργών, ποιητών και μουσικών της διαχρονικά. Σύμφωνα δε με τις αρχές του ανθρωπισμού, είναι αυτονόητο ότι όλα τα μέλη του Δικτύου, τωρινά και μελλοντικά, είναι απόλυτα ίσα μεταξύ τους.

ΤΑ ΙΔΡΥΤΙΚΑ ΜΕΛΗ

Αχιλλέας Χαλδαιάκης
Γιάννης Λιάκος
Δημήτρης Γιαννέλος
Δημήτρης Μπαλαγεώργος
Εμμανουήλ Γιαννόπουλος
Θωμάς Αποστολόπουλος
Κωνσταντίνος Καραγκούνης
Μαρία Αλεξάνδρου
Μιχάλης Στρουμπάκης
Νεκτάριος Πάρης
Σπυρίδων Αντωνίου
Στάθης Μακρής
Φλώρα Κρητικού